

Игнаци Красицки – роман Прикљученија Миколаја Досвјатчињског

Када о роману *Прикљученија Миколаја Досвјатчињског* говоримо као о првом у пољској књижевности, морамо начинити извесне ограде. То, наиме, не значи да у пољској књижевној традицији средњег века, а поготово у старопољској књижевности (ренесанса, барок), није било фикционалних епских наратива који би одговарали ширем значењу термина *роман*, напротив. Међутим, пољска књижевна терминологија разликује, управо као и енглеска, *romans* (енгл. *romance*) и *powieść* (= *novel*) – оба у нашем значењу *роман*. При томе *romans* покрива старије епске наративе у стиху и прози, обично љубавно-авантуристичке, без других амбиција осим да забаве читаоца, који су се с временом спустили у регистар тривијалне, тзв. вашарске, односно петпарачке књижевности. С друге стране, *powieść* подразумева најчешће прозни епски наратив, почев од XVIII века, који, поред забаве, пред себе ставља и неке друге, више циљеве.

На мети пољске просветитељске публицистике нашао се управо тривијални љубавно-авантуристички роман, онај који књиждарима доноси сигурну зараду, а чије је читање, како се изразио један публициста, „често шкодљиво, а увек бескорисно“ (Klimowicz 1973: XX). Тако је термин *romans* на страницама *Мониџора* постао практично пејоративни израз за штетни литерарни коров. Насупрот томе, просветитељи су као корисну и поучну лектуру препоручивали дела Лесажа, Свифта, Ричардсона, Филдинга, Русоа или Дефоовог *Робинсона Крусоа*,

премда још нису имали скован термин за ту књижевну врсту (уп. Klimowicz 1973: XXI).

Пишући, дакле, своја *Прикљученија Миколаја Досвјатчињкој*, Красицки се придружио просветитељској кампањи против тривијалног љубавно-авантуристичког романа средњовековне и барокне провенијенције, промовишући при том нове, „корисне“ идеје. И учинио је то на себи својствен сатирично-пародистички начин.

Актуелне класицистичке нормативне поетике, пре свега Боалоова, овакву врсту епског прозног наратива нису спомињале чак ни међу „ниским“ жанровима, а камоли прописивале његову структуру, композицију или понашање јунака. Ова околност оставила је Красицком потпуно одрешене руке – како за експеримент, тако и, у крајњој линији, за постављање сопствених стандарда. Ипак, Красицки у својој креацији није ни намеравао да буде потпуно „слободан“: свесно се руководио у првом реду својом мисијом писца-просветитеља усмеравајући се тако на круг поучних и корисних остварења неких од малочас споменутих европских аутора, којима би требало додати бар још Фенелона и Волтера.

1.

Ауторска интенција очигледна је већ у концепцији главног јунака. Миколај Досвјатчињски замишљен је као променљива. Оса времена по којој се креће кроз роман започиње дечаштвом и младошћу, а завршава се мушком зрелошћу и срећним браком. На почетку он је *tabula rasa* на којој низ најнеобичнијих животних околности, корак по корак, исписује редове животног искуства. У знаку искуства је (*nomen est omen!*) и само његово презиме – Doświadczyński, синтетизовано од пољ. *doświadczenie* = *искуство*.

Досвјатчињски је поникао у типичној „сарматској“ породици са свим њеним негативним обележјима и

први важни кораци у његовом животу били су сасвим у складу с културним моделом који му је наметало порекло. С друге стране, на крају романа то је препорођен човек, просвећен, честит, моралан, добар домаћин. Раствојање између полазишне и одредишне тачке у његовом је случају пажљиво трасиран пут сазревања и природног образовања.

Када би требало, дакле, успоставити жанровски оквир *Прикљученија...*, то би најпре било оно што ће касније у немачкој науци о књижевности добити назив *Bildungsroman*, тј. роман образовања.

А да би процес стицања искуства главног јунака добио на аутентичности, па и да би његове невероватне авантуре добиле макар привид веродостојности, одабрао је Красицки приповедање у првом лицу, дајући своје делу форму успомена остарелог шљахтића. На то се указивало већ у самом наслову романа који је у пунијем капацитету гласио: *Mikołaja Doświadczyńskiego przypadek przez niegoż samego opisane...*, то јест, ако ћемо наставити поигравање са славјаносербским насловима – *Прикљученија Миколаја Досвјайчињској имже самим описанаја...*

У првобитној замисли аутентичност је требало да буде постигнута конвенцијом пронађеног рукописа.¹⁵ Тешко је рећи зашто је од тога одустао, јер је напослетку задржао приповедање у првом лицу, оставивши као једини инструмент себи својственог сатирично-пародичног фабулирања – јунакову аутоиронију. Коначна варијанта романа, с друге стране, има својеврсну амбиваленцију – наратор је слојевит, па повремено, поред главног јунака-приповедача, на површину избија и аутор-просветитељ, сатиричар и пародиста.

15 О верзији аутографа која то потврђује вид. Klimowicz 1973: XXVI–XXVII. Овај захват сачуваће Красицки за свој последњи роман *Историја...*

Приповедање у првом лицу донело је роману још једну оквирну жанровску димензију – димензију, условно речено, мемоаристичке прозе. Необично развијена старопољска аутобиографска мемоаристика у доба Красицког била је још мало позната. Она тада није имала статус књижевне врсте и служила је у племићким породицама искључиво за интерну употребу (нпр. очеве поуке сину или потомцима),¹⁶ остајући запретана у домаћим рукописним књигама-сваштарама, званим *silvae rerum*. У потрази за привидом аутентичности, *Прикљученија...*, дакле, нехотице улазе у тон једног традиционалног утилитарног жанра и тиме доприносе његовој књижевној промоцији (уп. Klimowicz 1973: XXIV–XXVIII). Ипак, мишљења смо да ту околност не би требало прецењивати, јер кад је реч о наративној структури, Красицки тешко да је могао мимоићи узор који му се наметао сам од себе: Дефоовог *Робинсона Крусоеа*.

Ј. Новак-Длужевски описао је жанровски оквир *Прикљученија...* термилошко-кованицом „дидактичко-комични роман“ (Nowak-Dłużewski 1964: 40). Говорећи о „дидактичком роману“, овај истраживач смештао је дело Красицког, с правом, у шири контекст просветитељске дидактичке књижевности, јер, како ћемо касније приказати, оно јесте расправљало о актуелним теоријама образовања и васпитања, али када је томе додао и атрибут „комични“ замаглио је, држимо, његов доминантно сатирични и пародијски карактер.

Како било, међутим, на оквирним обележјима жанра *Прикљученија...* не завршава се њихова необична жанровска полифонија. Штавише, њихова композиција, иако, наравно, подређена у првом реду унутрашњим чиниоцима, као да је имала још једну улогу: да у заједничку

16 Старопољска мемоаристика откривена је и масовно публикована од половине XIX века, од када јој се почела признавати и књижевна вредност.

целину увеже што више жанровских обележја тада актуелне фикционалне прозе.¹⁷

Прикљученија... су најмање компонована као трилогија и састоје се од три жанровски доста јасно диференциране књиге потпуно паралелне структуре (свака садржи по 17 глава). Тако прва књига има обележја друштвеног романа-сатире с авантуристичким елементима (тзв. „робинсонијада“ од немачког термина *Robinsonade*, тј. бродолом главног јунака и спас на острву), друга – утопије, а трећа – поново авантуристичког и друштвеног романа.

2.

Тексту романа претходи „Предговор“ који, према оцени М. Климовича, представља „ремек-дело пародије“ (Klimowicz 1973: XXVII). Могло би се помислити да је реч о уобичајеној апострофи читаоцу каква је у XVIII веку била нека врста конвенције и без које дело готово да није могло бити публикувано. У случају предговора Красицког у питању је, међутим, пародирање те књижевне моде. Овај текст је по садржају заправо сатирични есеј о предговору, а можда пре – сатира о писцима. Наругао се Красицки ауторима чија дела не могу без предговора, њиховим изговорима и оправдањима за писање дела за које траже милост, објашњењима тога дела, страху да неће бити схваћено или да ће се читалац досађивати... Приметио је на једном месту, говорећи о моди писања предговора:

... та мода пак најјаче влада сада, кад је пишчева уметност постала занат. Мноштво, па ваљда и добра половина моје сабраће, аутора, живи од штампе; тако сад правимо књиге као сатове, а пошто

17 З. Скварчињски подсећа на тезу Војћеховског да су *Прикљученија...* у својој жанровској полифонији заправо „надокнађивање заостајања“ пољске књижевности за европском на пољу романа, и то у „једном замаху“ (уп. Skwarczyński 1964: 171; уп. Wojciechowski 1914: 118).

њихова каквоћа од дебљине понајвише зависи, трудимо се да наша дела ширимо, продужујемо и развличимо (Krasicki 1973: 5).

А прави предговор *Прикљученијама...* садржан је у последњем одељку, после читавих страница подсмевања писцима и њиховим малим људским манама. Надовезујући се на сентенцију којом завршава претходни пасус – „болест писања је неизлечива“ – Красицки завршава:

Ја сâм, недостојни садруг овога преутледног цеха, још ову књигу не бејам завршио, а већ направих неколико нових планова за писање других књига. Ако ова наиђе на одобравање, захвално ћу примити љубазни суд читаочев; ако не, растужићу се, али ћу писати (Krasicki 1973: 5).

Троделну структуру романа диктирала је, као што је већ речено, првенствено фабула. У првој књизи насловни јунак описује своје дечаштво и младост, односно координате у којима се кретао на путу свога образовања и сазревања. Концентрација сатиричних елемената овде је уједно и највећа.

На пример, описујући свог оца, узорног шљахтића који је због својих великих врлина стицао једну за другом (ниже и осредње) почасне титуле у локалној хијерархији, јунак-наратор вели:

...Ништа он није знао шта су чинили Грци и Римљани, а ако је штогод и начуо о Чеху и Леху, онда је то ваљда било на проповеди у цркви. [...] Напослетку, био је то човек срдачан, искрен, дружељубив; и, мада није умео да дефинише врлину, умео је да поступа у њеном духу. Ипак, из тога неумећа дефинисања проистекло је то што се у погледу гостољубља помало изгубио; схватао је наиме да је лепо примити госта исто што и пити се с њим. Отуд је дошло и до тањења иметка, и до крњења здравља; подносио је, међутим, свој гихт јуначка срца, па кад би му понекад пупустио, често је понављао да му је мила патња љубљене отаџбине ради (Krasicki 1973: 10–11).

Атмосферу свога дома из детињства описује као испуњену оговарањима у којима је и сам као дете радо учествовао, па кад није имао шта о неком другом да каже, прибегавао је лажима. Вечерњи разговори водили су се о вампирима, вештицама и бауцима, а јутарњи о снови-ма и њиховим тумачењима. Најљући непријатељ његов, али и његове мајке, био је њен учени брат, ујак, који је чак два дана боравио у њиховој кући а ниједном се није напио и који је захтевао да се дечак дâ у школу, јер срамота је да још не уме да чита и пише...

Учио је Миколај школе и, веома школован, вратио се у шеснаестој години, после очеве смрти, на имање. Тада му је мати унајмила учитеља Француза, „маркиза“ Дамона, јер је у образовању шљахтинских синова то тада била последња мода. Реч је била о авантуристи и варалици који је своме ђаку пружио „сентиментално образовање“ – сентименталну (барокну) лектуру, жене, карте – да би га на једном путовању покрао и нестао.

Занимљива је епизода о Миколајевој лектури по повратку кући. У остави, куда је залазио да украде понеки медањак после испијене вотке, пронашао је наиме одбачену књигу о Александру Великом. Запрепашћен што у кући налази књигу на пољском језику а да то није Библија или какво побожно штиво, одлучује да је прочита. Читање му је ишло тешко (толико о резултатима школовања!), али Александров животопис веома га је привлачио, па је првог дана прочитао чак пола стране! Признаје: „велико сам насиље морао чинити над собом да бих довршио започето дело“ (Krasicki 1973: 37). Међутим, није му било суђено да га одиста и доврши:

Већ бејаш дошао до двадесете главе, па дакле бејаш усред свога херојског прегнућа, кад ми уђе један калуђер што је често гостовао у нашој кући, те ми узе књигу из руку и, чим прочита неколико пасуса, изгрди ме грозно што сам се усудио да читам безбожничку и масонску књигу. Испрепадан тим речима, вратих књигу у оставу, а

мати, обавештена о њеној покварености, даде да се спали (Krasicki 1973: 37).

Калуђер – један од типичних јунака *Монахомахије*, која ће настајати годину-две после *Прикљученија*... – био је свакако припадник неког од просјачких редова, каквог је свака шљахтинска кућа имала као исповедника и чувара у вери. Затуцани, сујеверни и не увек беспрекорно богобојажљиви, ти „домаћи“ калуђери имали су одлучујући утицај на начин живота и уверења простих шљахтинских маса.

Епизода када млади властелин послуша лош савет и тужи суседа због међе горка је сатира о корумпираној судској власти и кројењу правде у Пољској. У окружењу увек углавном сведенијих прича о појединим „прикљученијама“, које, уланчане у низ, чине наративно твориво романа, судска епизода делује предимензионирано и обилује знатно већим бројем појединости него остале. Ово је свакако резултат властитог искуства Красицког као већника и председника суда у Лублину: познавао је судску праксу изнутра, те није пропустио прилику да јој се наруга.

Идеал образовања младог шљахтића био је да борави у „туђим земљама“. Тај га је идеал одвео – после бројних перипетија – у Париз.

И ту, као и сваки пут кад испробава ново искуство верујући људима, Миколај постаје жртва нечасне преваре. Тако ће, због страха од затвора за дужнике, побећи из Париза у Амстердам, а тамо се укрцати на брод за Холандску Источну Индију – Индонезију. Вишемесечно путовање с искрцавањима и дужим боравком на Рту Добре Наде, па и коначним бродоломом, сажето је на једва две пуне странице текста. Исход: јунак онесвешћен остаје да лежи на песковитој обали непознатог копна.

3.

Друга књига *Прикљученија...* типична је просветитељска утопија које су се уобличавале као путописи с непостојећих места (*voyages imaginaires*), али не више толико као политичке утопије, колико као „едукативне“ у смислу егземплификације човековог битисања у складу са законима природе (уп. Klimowicz 1973: XXXVII), што је управо био spoj увек атрактивног аркадијског мита с актуелним физиократским идејама.

Од тренутка буђења на непознатом острву па до одлуке да с њега првом згодном приликом побегне назад у цивилизацију јунаков однос према затеченој стварности амбивалентан је и неједнозначан. Миколај се сусреће с настањеним острвом и пријатељски расположеним становницима, њиховим необично добро уређеним друштвом, стабилним и готово савршеним међусобним односима. Острво је носило назив Нипу,¹⁸ а његови житељи били су отуд – Нипуанци. Њихова заједница живела је у оној благословеној међуфази између првобитне заједнице и организованог друштва. Њихова култура, иако ратарска, конзервирана је у условима позног каменог доба. Влада патријархат и родитељска власт старешине дома. Сви имају истоветан земљишни посед, ни већи ни мањи од суседног, сви земљу обрађују на истоветан начин, не употребљавају метал и оштре предмете, не једу месо, тј. не убијају животиње ради исхране, не познају занате, немају називе за болести нити лекаре, немају институционализовану религију нити свештенике, не знају за писмо, немају школство...

---

18 Било је више покушаја да се протумачи назив (уп. Klimowicz 1973: XL–XLI), али ниједна верзија није била превише убедљива. Довољно је за ову прилику да кажемо да је реч о свесно скованом „егзотизму“ без пандана у другим познатим делима ове врсте, ефектном због своје краткоће и доброг звучања.

Миколај осећа своју цивилизацијску надмоћ и најпре се носи мишљу просвећивања „дивљег“ и „неуког“ народа, али како учи језик Нипуанаца и њихове обичаје, схвата да ће заправо он бити објекат просвећивања. Штавише, цивилизација из које он долази за Нипуанце је дивља и варварска.

После извесног времена проведеног на острву додељен је као испомоћ у домаћинству старца по имену Ксаоо који је постао и његов лични учитељ. Највећи део друге књиге заузимају поуке Ксаооа и те партије имају стилске и жанровске одлике филозофске приповести. Ксаоо је поучавао Миколаја – о животу у складу с природом. Нипуанци нису били безбожници, већ деисти – поштовали су сваки на свој начин Највише Биће и није им требало ничије посредништво у молитви. Сви су били једнаки и једно људско биће није могло имати власт над другим; једини изузетак била је „природна“ родитељска власт над децом. Судова није било јер није било злочина, а неспоразуме међу људима, до којих увек може доћи, решавао је савет најстаријих чланова заједнице, али не као судска инстанца с беспоговорним одлукама у европском смислу, већ као фактор медијације и помирења. У недостатку писмености и писаних извора, колективно памћење чувало се у усменој традицији, која има баш онакву улогу каква се у XVIII веку приписивала нпр. *Осијановим ђесмама*. А што се образовања тиче, оно је индивидуално: учитељ има само једног ученика и најпре га упознаје, а затим систематским радом искорењује његове мане, потом му усађује врлине и напослетку прати како самостално, као одговоран члан заједнице, живи у врлини...

Све у свему, јунаков боравак на Нипуу био је идеална прилика за реедукацију, преваспитавање у духу „природног образовања“. И Миколај одиста јесте доживео велику трансформацију и прелом у свом вредносном систему, али је то ипак било недовољно да би заувек на-

ставио да живи на „срећном острву“. Нашавши, наиме, олупину свога брода с доста злата на њему, меница и гарантних писама, као и мноштвом других корисних ствари, одлучио је да чамцем напусти острвски рај...

4.

Јунаково очајнички рискантно испловљавање на океан отвара трећу књигу и уједно низ његових невероватних авантура. Шпански брод који га је нашао превозио је робље за продају, а капетан, видевши шта Миколај носи са собом, одлучио је да његово богатство задржи, а њега, заједно с осталим робовима, прода у рудник сребра у Боливији. Тамо у свом сужањству упознаје једног старог Индијанца, који из чисте самилости обилази рудник и олакшава патње невољницима. Он Миколаја повезује с богатим северноамеричким квекером Гвилхелмом, касније његовим великим добротвором. Гвилхелм је Миколаја откупио, а затим му помогао да поврати опљачкано благо, а шпанског капетана пошаље на робију. Из Буенос Аиреса за Европу испловљава француским бродом под заповедништвом грофа де Вена који ће му бити драгоцени саговорник о нипуанским реалијама. Гроф је био просвећен човек и филозоф, те је Миколаја и он поучавао дајући му практичне савете – поред осталог, да по повратку у Европу не прича превише о Нипуу. Дијалози између Миколаја и грофа де Вена имају јасна жанровска обележја филозофског дијалога.

Искрцавши се на родни континент, и даље неопростиво наивни Миколај неопрезно је почео да проповеда вредности нипуанског друштва, поредећи га с неправдом у америчким колонијама у којима је био, те је због тога доспео у затвор и, на концу, пред суд шпанске инквизиције. А кад је пред инквизиторима изложио своју причу о Нипуу, уместо некакве страше пресуде,

изазвао је грохотни смех и послат је – у азил за умоболнике. Фортуна која га заправо никад и није напуштала донела му и је овога пута избављење: у потпуно новим околностима гроф де Вен у друштву неколицине важних људи посетио је азил и коначно га отуд избавио.

Напокон Миколај стиже у Пољску, опет уз помоћ добре среће сређује своја имовинска питања и почиње из почетка живот на родном имању Шумин. О томе јунак-приповедач каже:

С радошћу сам се настанио на селу, и превише свестан градске вреве, зла времена, бескрајног потуцања. Током десет година дворски човек у Варшави, у Паризу галант, орач на Нипуу, роб у Потоси, лудак у Севиљи – у Шумину постадох филозоф (Krasicki 1973: 177).

Шумински филозоф, просвећен човек и одговоран млад домаћин, покушава да живи према поукама мудрог Ксаооа, у духу стеченог „природног образовања“, али трпи неуспех за неуспехом, увек се враћајући своје племићком гнезду. Као младог и образованог, локални земаљски сејм изабрао га је за посланика у велики сејм. Његови погледи ни међу суседима, а поготово међу политичарима у Варшави – у првом реду због неприпадања ниједној од моћних „партија“ и савесном односу према дужности посланика – нису наилазили ни на трачак разумевања. Сазвани сејм није изабрао ни новог председавајућег, а већ су интриге довеле до његовог распуштања. Тако су се распршиле и Миколајеве наде да ће његове поуке бити од користи за опште добро. Међу племенитим суседима због тога није могао добити руку њихових кћери. Преостајао му је само честит живот на властитом имању и хуман однос према подређенима, у чему је једино и имао успеха...

5.

За крај прегледа садржаја *Прикљученија*... оставили смо један пародијски елеменат који се суштински одражава како на саму фабулу, тако и на општу артикулацију дела. То је љубавна историја Миколаја и Јулијане која заокружује причу – јавља се у првој књизи да би, са срећним исходом, завршила трећу.

Сентиментално образовање под руководством „маркиза“ Дамона Миколај је започео – лектиром. На прво место дошле су „љубавно-моралне књиге“, дела Мадмоазел де Скидери – *Аршамена или Кир Велики* и *Клелија*, из којих се спомињу имена ликова, а за њима следи *Прича о Хиполићу, грофу од Дајласа* Мадам Д’Олноа. У овом последњем роману љубљена насловног јунака Хиполита, односно Иполита, носи име Јулијана, што ће се Миколајевим емоцијама дати специфичан смер.

Док је читао „најжалоснију“ главу тог романа лежећи на падини обраслој меком травом, у пределу као створеном за сентименталистичку идилу, Миколај је наједном почео жалостиво из свег гласа да извикује Иполитову реплику, мислећи да га нико не може чути: „Зашто нећеш да се сажалиш нада мном, љубљена Јулијана?! [...] Отићи ћу у свет куд ме очи воде!“

Али неко га је ипак чуо и одговара већ следећом репликом, не слутећи да страсна тирада потиче – из љубавног романа:

– Ах! Немојте ми, милостиви господине, чинити толику неправду – рече у том трену стојећи крај мене млада васпитаница моје мајке истога имена, која случајно шеташе овим шумарком, те се са мном поравна баш у часу кад издавах своје јуначне повике. – Не разумем – настави она – како моји поступци могу вређати било кога, а поготово сина оне која ми у моме сиротиштву постаје мати... (Krasicki 1973: 24).

Тако јунакиња, уведена у приповедање комичном забуном насловног јунака, постаје његова прва и, како ће се испоставити, једина љубав. Откривши Јулијанино присуство тек под утицајем лектире романа Мадам Д'Олноа, Миколај, како громом погођен, спознаје своју заљубљеност.

Видећи шта се догађа, Миколајева мати одлучила је да своју васпитаницу, тобоже ради бољег образовања, пошаље у женски манастир. На томе тужном расстанку завршила се младалачка љубав, а лажни учитељ потрудио се да васпитање ученикових осећања настави – у пракси. Јулијана се ниједном речју не спомиње – све до претпоследње, XVI главе треће књиге.

Игром случаја, путујући у Литву да преузме наследство које му је оставио ујак, Миколај је доживео саобраћајну незгоду – поломила су му се кола на мосту који је под њима попустио. Гостопримство је нашао код младе удовице, енергичне власнице оближњег двора. Мало-помало, реч по реч, открио се и њен идентитет: била је то Јулијана! Последња, XVII глава почиње:

Сваки роман¹⁹ завршава се обично стицајем необичних догађаја, а ови погодују узајамном препознавању или проналажењу многих личности које као да су намерно доведене на исто место. Готово сасвим ново познанство с Јулијаном после толиких авантура и десетогодишње одвојености вуче понешто на роман, само с том разликом што смо се срели у њеној властитој кући, а не тражећи једно друго по копну и мору (Krasicki 1973: 192–193).

Иако су се Миколај и Јулијана познали по прстењу које су у првој младости разменили (што је реквизит великог броја јефтиних романа тога доба), Красицки готово на самом крају *Прикљученија...*, ваљда као пандан „Предговору“, прави отрован мали есеј о тривијалном љубавно-авантуристичком роману. Јунак-приповедач, а заправо сам аутор, изричито наглашава: „Кад бих хтео

19 У изворнику: *romans*.

да се држим тона романа, од приче о Јулијани направио бих четврту књигу“ (Krasicki 1973: 193), а затим, ругајући се пракси петпарачке литературе, почиње да набраја невероватне авантуре и судбоносне преокрете које би у тој четвртој књизи морала да преброди Јулијана. А њена животна прича стала је у свега неколико редака, сасвим обична, без и труни неукусне драматике...

Када је М. Климович роман Красицког дефинисао као „antymans“ (Klimowicz 1973: XXIV–XXXI), тј. „антироман“ (мисли се на роман пре просветитељства), истичући тиме његов снажан *проірамски* карактер, имао је, поред осталог, у виду управо љубавни фабуларни ток *Прикљученија*... с његовим изразитим сатирично-пародијским акцентима.

6.

Шта је, дакле, својим романом-претечом поручио Красицки првим генерацијама пољских читалаца?

Сви су истраживачи сагласни да се свом снагом обрушио на незадовољавајући модел културе и штетан систем вредности који се намеће кроз неадекватан систем васпитања и образовања. Већина их се слаже и да је начинио отклон у односу на дотадашњу књижевну праксу, и то не само пољску, нудећи нови жанр и новог јунака. Један број њих некритички традира тезу да је на пољске услове применио идеје Жана Жака Русоа и образовање за какво се овај велики мислилац залагао у свом *Емилу* – за, упрошћено речено, „повратак природи“. С тим у вези, кад је реч о троделној структури романа, у литератури можемо прочитати ефектан, али врло површно интерпретиран суд да је „како је то негде луцидно формулисао Војћеховски“ аутор желео да прикаже „у књ. I: како *јесіе*, у књ. II како *ішеба да буде*, у књ. III *ііша ішеба учиніііи да би било боље*“ (Skwarczyński 1964: 171–172).

А биће да се Красицки и овде, као и у сатирама, борио, како то Војћеховски (зна се где) истиче, „на два фронта“ (Wojsciechowski 1914: 119), то ће рећи – и против „овешталости“, и против „новотарија“, тј. и против затуцаности, и против помодарства. И борио се за *умерене* реформе.

У овом кључу прочитао је *Прикљученија Миколаја Досвјатчињској* руски научник А. В. Липатов. Студирајући однос Красицког према Русоу и његовом учењу, Липатов је узео *Прикљученија...* за својеврстан лакмус.

Још 1765. у *Мониџору*, када је у њему интензивно сарађивао Красицки, појавио се један, као и већина текстова из овог часописа, анониман критички осврт на Русоовог *Емила*. Тамо су се хвалиле „мудре“ и „дубоке“ рефлексије на једној страни, али су се истицали и „застрашујући“ софизми на другој (уп. Lipatow 1980: 72). Наредне године, 1766, у *Мониџору* су изишла и „Писма о образовању“ Красицког, где се он отворено залагао за јавно школство тврдећи при том да Русоова концепција приватног (индивидуалног) образовања није применљива у пољским условима (уп. Lipatow 1980: 73), а није била применљива ни на Досвјатчињског: он је имао чак двојицу личних учитеља – Дамона и Ксаооа.

Липатов се фокусирао на II књигу *Прикљученија* и, чини се, врло убедљиво доказао да филозофске поуке мудрог Ксаооа не само што кореспондирају с *Пореклом неједнакости*, *Друштвеним ујвором* и *Емилом*, већ у потпуности преузимају и Русоову терминологију. Али то и није велико откриће. Кључно је питање: да ли је Русоов идеал нужно и идеал Красицког? И Липатовљев одговор је, за разлику од других истраживача, негативан. Према руском научнику, Красицки-рационалиста и скептик врло оштро *полемисе* са Русоом-сентименталистом, али и са својим савременицима-реформистима, присталицама Русоове пропозиције.

То ће додатно обасјати и III књигу где и сасвим беволентног читаоца збуњује Миколајева неспособност да примени знања и искуства с Нипуа по повратку у Европу и нарочито Пољску. Решење ове загонетке лежи у томе што је нипуанско/русоовско природно образовање у реалном животу – неприменљиво.

Због свега тога Липатов се залаже за преиспитивање етаблиране кованице „нипуанска утопија“ и пита се није ли упутније за II књигу *Прикљученија*... користити двадесетовековни термин *антиутопија* (уп. Lipatow 1980: 84). Први роман нове пољске књижевности тако у овом читању добија још две жанровске дефиниције – романа-полемике и антиутопије...

А већ сама чињеница да су *Прикљученија Миколаја Досвјайчињског* Игнација Красицког више од два столећа по изласку из штампе кадра да изазову разнородне интерпретације служи на част и њиховом аутору, и књижевности у чије су темеље узидана.